

O deszczowni Szczepkowskiego – 100 lat deszczowania roślin w regionie wielkopolsko-kujawskim

Stanisław Rolbiecki

Katedra Melioracji i Agrometeorologii
Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy w Bydgoszczy

Józef Dzieżyc w podręczniku „Nawadnianie roślin” z 1974 r. podaje, iż w wydanej w języku polskim w 1912 r. publikacji pt. „Walka z suszą” St. Biedrzycki omawiając zalety systemu deszczownianego pisze, że „w deszczowniach zyskało rolnictwo nie tylko potężny środek w walce z suszą, ale skuteczną dźwignię postępu, którą należy możliwie jak najlepiej i najprędzej wykorzystać!” (Dzieżyc 1974). Minęło już zatem ponad 100 lat od pierwszych prób deszczowania w okolicy Bydgoszczy, bowiem – jak podaje Dzieżyc – pierwsze doświadczenia z deszczowaniem roślin uprawnych przeprowadzono już w latach 1904-1905 (Dzieżyc 1974) bądź 1904-1908 (Dzieżyc 1988) w Łęgu pod Bydgoszczą (byłe Wielkie Księstwo Poznańskie). Konstruktorem i użytkownikiem pierwszej deszczowni był Szczepkowski, właściciel gospodarstwa (Dzieżyc 1988). Podobne ustalenia zamieszcza Grabarczyk (1991) pisząc, że „w latach 1904-1908 miały miejsce próby z deszczowaniem roślin w Łęgu pod Bydgoszczą w gospodarstwie Szczepkowskiego. Skonstruował on deszczownię przetaczaną, która stała się następnie pierwowzorem szeregu innych europejskich rozwiązań”. Nowaczyk (1976) podaje natomiast, że badania nad nawadnianiem deszczownianym prowadzono w latach 1904-1905 w gospodarstwie doświadczalnym pod Bydgoszczą. I pisze dalej, że Szczepkowski zbudował swoje pierwsze urządzenie deszczowniane w 1911 roku. Było ono potem – z bardzo dobrymi efektami – eksploatowane przez długie lata w majątku Łąg (powiat Śrem, woj. poznańskie). W ślad za Szczepkowskim, podobne urządzenia wprowadzali także inni poznańscy ziemianie. Różański (1926) podaje, że „przed wojną były urządzone deszczownie według systemu Szczepkowski-Moegelin (Poznań) w Ks. Poznańskim w majątkach: Babin, Cichowo, Gołaszyn, Granówko, Iwno, Łęg, Melpin, Staw, Stempuchowo i na Śląsku Górnym w Marschwitz”.

Deszczownia Szczepkowskiego okazała się prototypem dla wielu firm zagranicznych, które rozpoczęły produkcję podobnych urządzeń, zyskujących z roku na rok coraz więcej zwolenników. Drupka (1972) pisze, że urządzenia polskiego wynalazcy Andrzeja Szczepkowskiego były jednymi z pierwszych w Europie. Zakaszewski (1956) podaje, że zbudowana przez Szczepkowskiego deszczownia była nie tylko pierwszą na ziemiach polskich, ale jednocześnie pierwszą na tak wielką skalę deszczownią w Europie. Wydaje się, że Drupka (1972) podaje błędne imię Szczepkowskiego. W Muzeum Narodowym Rolnictwa w Szreniawie widnieje imię Władysław (fot. 2). Potwierdza to Szmidt (2001, 2010) pisząc, że Łęg stał się pierwszą wsią na ziemiach polskich, na której stosowano sztuczne deszczowanie pól. Właścicielem majątku w latach 1904-1920 był Władysław Szczepkowski, który przejął władzę w Śremie podczas Powstania Wielkopolskiego, a następnie był starostą powiatu śremskiego.

Biedrzycki (1912) – cytowany przez Dzieżyc (1988) – pisze, że deszczownia Szczepkowskiego składała się z baterii kół na wózkach połączonych między sobą parcianymi rurami. Parciana rura łączyła ją także z pompą. Urządzenie to można więc traktować jako prototyp deszczowni przetaczanej (fot. 1).

Fot. 1. Model deszczowni Szczepkowskiego w Muzeum Narodowym Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego w Szreniawie (fot. R. Rolbiecki)

Zakaszewski (1956) charakteryzując deszczownię Szczepkowskiego podaje, że „urządzenie stanowiła bateria z 15 wózków dwukołowych o osiach z rur żelaznych; każdy wózek miał dwie odgałęziające się od rury osiowej przy jej końcach pionowe rurki, rozpryskujące wodę na wysokości 1,50 m nad terenem. Wózki łączone były za pomocą węży parcianych; taki sam wąż – wydaje się, że mylnie opisany jako „gumowy” – długości 30 m łączył pierwszy wózek z hydrantem na rurociągu rozdzielczym (rys. 1). Podczas pracy zraszacz wózki kolejno były przesuwane na odległość 4-6 m, odpowiadającą szerokości zraszanego pasa. Duża ilość parcianych węży, szybko niszczących się wskutek ciągłego ruchu oraz znaczny ciężar wózków były wadą zaniechanego w tej formie systemu, którego idea jednak jest zachowana w obecnie stosowanych typach”. Podobny opis i ten sam schemat (z węzem „gumowym”) podaje Nowaczyk (1976). Bardziej rozwinięty schemat deszczowni Szczepkowskiego zamieszcza natomiast Baranowski (1919b)(rys. 2), pisząc jednocześnie, że „Szczepkowski rozpoczął po kilkoletnich próbach w r. 1911 zraszanie większych obszarów w Łęgu. W roku następnym zaprowadził oblewanie pól na około 2500 morgach w 4 oddziałach. Wodę pompuje się z Warty siłą elektryczną trzech elektromotorów. Oprócz powyższej (...) ruchomej deszczowni, urządził Szczepkowski stałe urządzenie z zakopanymi rurociągami na 200 morgowem polu specjalnie dla wyprodukowania zielonej paszy, rychłej kapusty i prosa”.

URZĄDZENIA NAWADNIAJĄCE

W ROKU 1909 LUB 1911 WŁADYSŁAW SZCZEPKOWSKI, WŁĄCICIEL MAJĄTKU ŁĘGI / POWIAT ŚREM /, JAKO PIERWSZY W ŚWIECIE, OPRACOWAŁ PROTOTYP DESZCZOWNI.

JEGO SYSTEM ZNALAZŁ NAŚLADOWCÓW W NIEMCZECH, FRANCJI, ANGLII I USA.

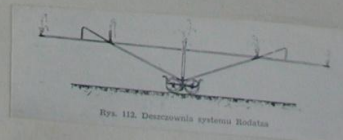
KILKA LAT PÓŹNIEJ, ROPATZ Z NIEDŹWIAD WYKONAŁ DRUGI PROTOTYP DESZCZOWNI. W NASTĘPNYCH LATACH WYKONANO DESZCZOWNIE W MIEJSCOWOŚCIACH :

MAŁPIN,
GRANÓWKO,
CHOWO,
BOLECHOWO,
GOŁASZYN,
STEMPUCHOWO,
BABIN.

PRZED WYBUCHEM I WOJNY W WIELKIM KSIĘSTWIE POZNAŃSKIM CZYNNYCH BYŁO 13 DESZCZOWNI NAWADNIAJĄCYCH OBSZAR 2600 HEKTARÓW.

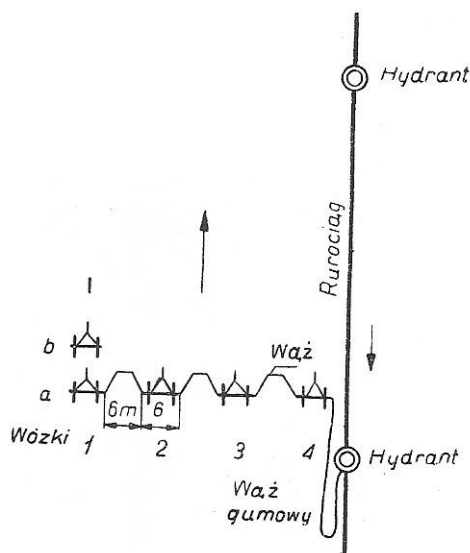

DESZCZOWNIA SZCZEPKOWSKIEGO.

Rys. 112. Deszczownia systemu Ropatza

Fot. 2. Informacje o deszczowni Szczepkowskiego w Muzeum Narodowym Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego w Szreniawie (fot. R. Rolbiecki)

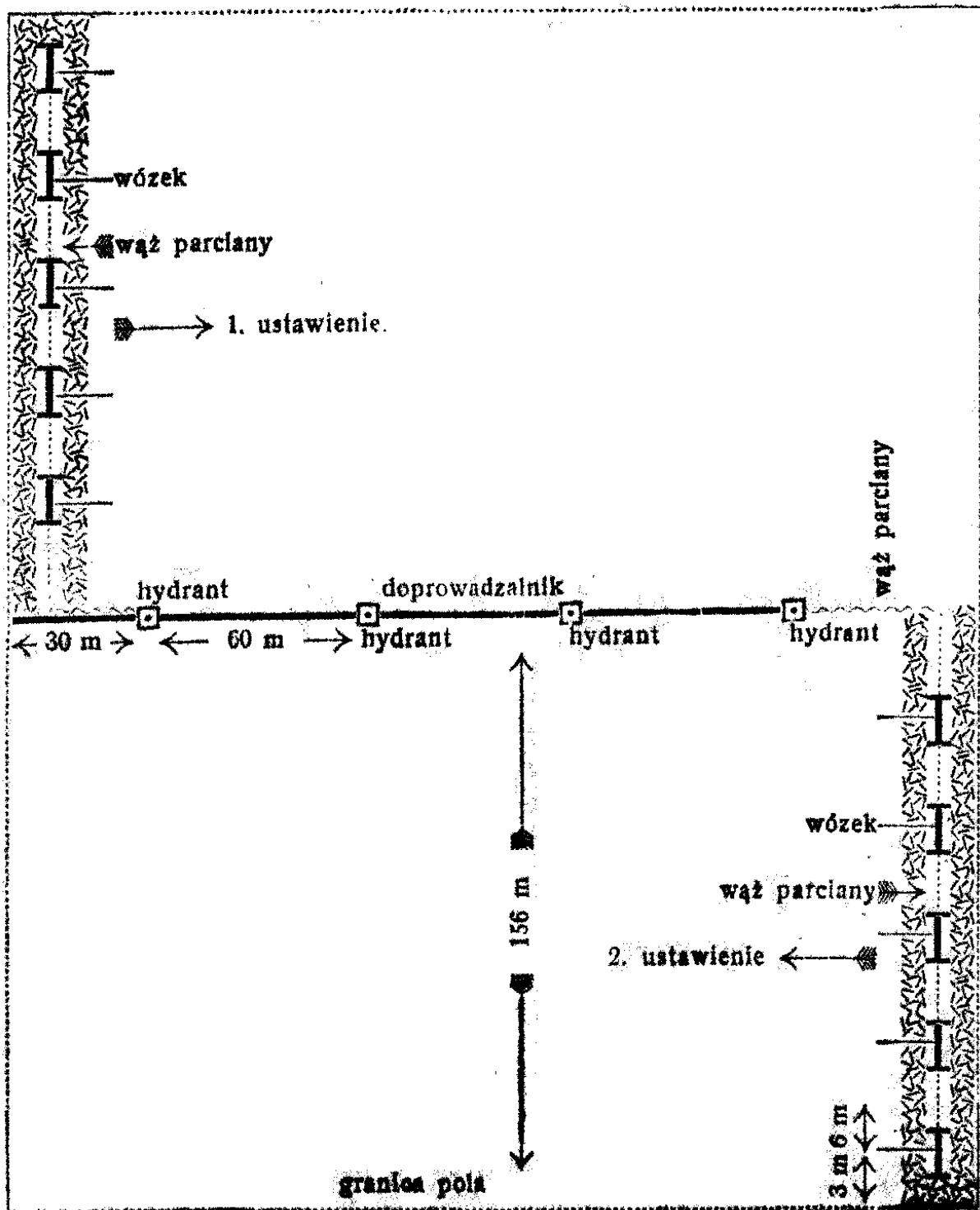
Deszczownia Szczepkowskiego

Rys. 1. Schemat deszczowni Szczepkowskiego wg Zakaszewskiego (1956)

Nowaczyk (1976) pisze, że Szczepkowski podjął pierwszą w Polsce próbę zmechanizowania nawadniania pól. Zbudowana przez niego deszczownia (w Łęgu, powiat Śrem, województwo poznańskie) była pierwszą na tak wielką skalę deszczownią w Europie i stała się prototypem wielu konstrukcji późniejszych, m.in. obecnie stosowanych deszczowni przetaczanych. Informacje zamieszczone w Muzeum Narodowym Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego w Szreniawie (fot. 2) mówią wprost, że Władysław Szczepkowski opracował prototyp deszczowni jako pierwszy w świecie, a system ten znalazł naśladowców w Niemczech, Francji, Anglii i USA. Nieco inne dane zamieszcza Ostromęcki (1973), który – na podstawie danych ICID – podaje, że pierwsze patenty na całe systemy deszczowni (bądź poszczególne części aparatury) notowane były znacznie wcześniej, bo już od roku 1877. Autor ten podaje też dalej, że „w Polsce nawodnienia deszczowniane znane są od dawna (były nawet oryginalne rozwiązania deszczowni przetaczanej z r. 1911), ale stosowano je w niewielkim zakresie”.

Wyjaśnienia wymaga jeszcze informacja, że deszczowano rośliny „w gospodarstwie pod Bydgoszczą”. Przykładowo, Nowaczyk (1976) pisze, że badania nad nawadnianiem deszczownianym prowadzono w gospodarstwie doświadczalnym pod Bydgoszczą. Cytowani już Dzieżyc (1974, 1988) i Grabarczyk (1991) lokalizują nawet w okolicy Bydgoszczy majątek Szczepkowskiego. Wspomniane próby z nawadnianiem roślin rzeczywiście miały miejsce w okolicy Bydgoszczy, lecz przeprowadzono je (m.in. prof. Krüger, kierownik oddziału melioracyjnego) w ówczesnym rządowym Instytucie Cesarza Wilhelma w Bydgoszczy (Baranowski 1919a, Peszek i Żarski 1990). Wyniki tych doświadczeń (prób) zamieszcza Baranowski w innych jeszcze, nie cytowanych tutaj, numerach wspomnianego tygodnika „Ziemianin”.

Szemat deszczowni systemu Szczepkowskiego-Moegelina

Rys. 2. Schemat deszczowni Szczepkowskiego wg Baranowskiego (1919)

Podziękowania

Dziękuję: Muzeum Narodowemu Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego w Szreniawie oraz dr inż. Romanowi Rolbieckiemu za udostępnienie zdjęć deszczowni Szczepkowskiego, Panu Mirosławowi Górnemu z Wielkopolskiej Biblioteki Cyfrowej za udostępnienie elektronicznych wersji Tygodnika Naukowo-Rolniczego i Ekonomicznego „Ziemianin” i na koniec Pawłowi Rolbieckiemu za pomoc w przygotowaniu elektronicznych wersji schematu deszczowni Szczepkowskiego.

Literatura

1. Baranowski F. 1919a. Zraszanie pól ornych. Ziemiańin. Tygodnik Naukowo-Rolniczy i Ekonomiczny, CTG, Poznań, 17 sierpnia 1919, nr 33, 130-131.
2. Baranowski F. 1919b. Zraszanie pól ornych. Ziemiańin. Tygodnik Naukowo-Rolniczy i Ekonomiczny, CTG, Poznań, 12 października 1919, nr 41, 164-165.
3. Biedrzycki S. 1912. Walka z suszą. Druk "Gazety Rolniczej" (W. Musielewicz).
4. Drupka S. 1972. Deszczownie i deszczowanie. PWRiL Warszawa.
5. Dzieżyc J. 1974. Nawadnianie roślin. PWRiL Warszawa.
6. Dzieżyc J. 1988. Rolnictwo w warunkach nawadniania. PWN Warszawa.
7. Grabarczyk S. 1992. Stan i perspektywy deszczowania roślin w Polsce. Zesz. Nauk. ATR w Bydgoszczy 180, Rolnictwo 32, 7-14.
8. Nowaczyk B. 1976. Deszczownie – projektowanie, wykonawstwo, eksploatacja. PWN Warszawa.
9. Ostromęcki J. 1973. Podstawy melioracji nawadniających. PWN Warszawa.
10. Peszek J., Żarski J. 1990. Historia i dorobek agrometeorologii w ośrodkach naukowych w Bydgoszczy. Zesz. Nauk. AR w Krakowie, Sesja Nauk. 27, 39-54.
11. Różański A. 1926. Technika meljoracyjna. Deszczownie. Przegląd Techniczny Nr 20-21, Tom LXIV, 328-329.
12. Szmidt Z. 2001. Atrakcje turystyczne ziemi śremskiej. Śrem: Śremski Ośrodek Wspierania Małej Przedsiębiorczości, 18-19.
13. Szmidt Z. 2010. Powiat Śremski, przewodnik turystyczny. Śrem: Unia Gospodarcza Regionu Śremskiego – ŚOWMP, 25-29.
14. Zakaszewski C. 1956. Melioracje rolne. t. II. Nawadnianie. PWRiL Warszawa.